

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Інститут депутатської недоторканності: зарубіжний досвід

Інформаційна довідка, підготовлена Європейським
інформаційно-дослідницьким центром на запит
Комітету Верховної Ради України

Європейський інформаційно-дослідницький центр створено з метою надання народним депутатам України інформації, яка може бути використана ними у законотворчій діяльності. Діяльність Європейського інформаційно-дослідницького центру здійснюється в рамках програми USAID "Рада: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво", що виконується Фондом "Східна Європа". Більше про центр на сайті <http://euinfocenter.rada.gov.ua/>

Депутатська недоторканність — це юридична гарантія правового статусу членів парламенту, що забезпечує безперешкодне та ефективне здійснення ними своїх повноважень. Депутатську недоторканність можна поділити на два види: **індемнітет** та **імунітет**.

Індемнітет означає, що депутат не несе відповідальності за свої висловлювання і голосування в процесі здійснення депутатських повноважень. Суть **імунітету** полягає у захисті від арешту або інших процесуальних дій, пов'язаних з обмеженням особистих прав і свобод, а також судового переслідування.¹

Депутатський індемнітет

Індемнітет означає, що депутат не несе юридичної відповідальності за свої висловлювання, позицію, висловлену при голосуванні, інші дії у процесі здійснення повноважень.²

Законодавство	Інститут депутатського індемнітету, як правило, закріплений на конституційному рівні (<i>Бельгія, Греція, Латвія, Німеччина, Хорватія та ін.</i>)
Межі дії індемнітету	Включає захист від кримінального та адміністративного покарання за дії, вчинені під час виконання парламентських обов'язків (здебільшого за висловлювання власної позиції, голосування тощо). Так, наприклад у <i>Бельгії, Канаді, Данії, Німеччині, Угорщині, Франції, Італії, Португалії, Великобританії, Швейцарії</i> індемнітет передбачає захист від усіх видів переслідування; у <i>Новій Зеландії</i> — від цивільного, але не кримінального; у <i>Словенії</i> — від кримінального, але не цивільного переслідування. ³
Дія щодо кола осіб	1. Члени парламенту , включаючи міністрів у країнах, де депутати можуть поєднувати роботу в уряді та депутатський мандат (<i>Велика Британія</i>) ⁴ 2. Члени палати (наприклад, у <i>Німеччині</i> лише члени нижньої палати, <i>Бундестагу</i> , мають індемнітет) 3. У багатьох країнах індемнітет поширюється не лише на депутатів , а й на всіх осіб, що беруть участь у парламентських дебатах та процедурах, зокрема співробітників парламенту, свідків, що дають свідчення перед парламентськими комітетами, осіб, запрошених для виступу у парламенті тощо. ⁵ Наприклад, у <i>Франції</i> з 1984 року від відповідальності за свої висловлювання звільняються свідки, які дають свідчення у парламентських комітетах та слідчих комісіях. Аналогічне положення з 1997 року включено до законодавства <i>Ірландії</i> . ⁶
Процедура зняття	Процедура передбачає необхідність ініціативи від особи або компетентного органу, за поданням якої слідує прийняття рішення парламентом на підставі голосування.

¹ Статус члена парламенту: зарубіжний досвід та пропозиції для України — <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/12.pdf>

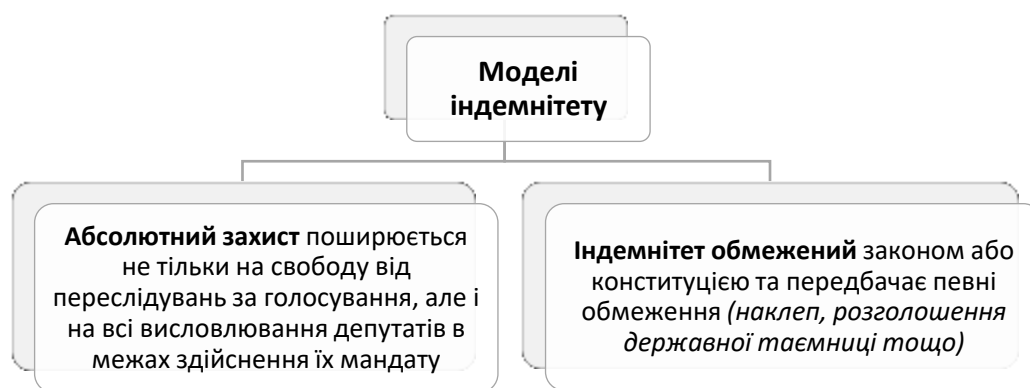
² Депутатський індемнітет: за українським та зарубіжним законодавством — <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/550/7.pdf>

³ Депутатські привілеї: зарубіжний досвід та пропозиції для України — http://parlament.org.ua/docs/files/8/1174577340_ans.pdf

⁴ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

⁵ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

⁶ Статус члена парламенту: зарубіжний досвід та пропозиції для України — <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/12.pdf>

Індемнітету у більшості країн **не має абсолютного характеру**. Обмеження визначаються:

- **місцем виголошення висловлювань** (у деяких країнах депутат не несе відповідальності лише за висловлювання, виголошені в парламенті або його органах)
- **змістом висловлювань** (депутати на загальних підставах несуть відповідальність за наклеп або образу; в деяких країнах забороняється висловлювати критику або звинувачення на адресу глави держави або суддів)
- **способом виголошення висловлювань** (в деяких країнах депутати не несуть відповідальності за висловлювання, виголошені з парламентської трибуни, однак можуть бути притягнені до відповідальності за висловлювання в інтерв'ю для ЗМІ)
- **часом виголошення висловлювань** (в ряді країн на висловлювання, виголошені у міжсесійний період, парламентський індемнітет не поширюється⁷)

Таблиця 1. Депутатський індемнітет у зарубіжних країнах⁸

Дія індемнітету щодо кола осіб		
<i>Лише члени парламенту</i>		Білорусь, Данія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Угорщина, Італія, Хорватія, Австрія, Польща, Румунія, Швеція
<i>Члени парламенту і міністри</i>		Бельгія та країни, в яких депутатський мандат є сумісним з посадою міністра
<i>Учасники парламентських дебатів і розслідувань</i>		Великобританія, Швейцарія, Канада, Нова Зеландія
Часові межі дії індемнітету		
Початок дії	<i>З моменту обрання депутата</i>	Австрія, Бельгія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Греція, Угорщина, Італія, Польща, Румунія, Словенія, Чехія, Швеція
	<i>З першого засідання новообраного парламенту</i>	В усіх країнах, в яких депутати користуються даним привілеєм, виключно під час засідань
Тривалість	<i>На час парламентських засідань</i>	Великобританія, Австралія, Канада, Македонія, Нова Зеландія
	<i>Привілей поширюється на весь час здійснення депутатом своїх повноважень</i>	Данія, Фінляндія, Греція, Італія, Хорватія, Норвегія, Австрія, Польща, Румунія, Словенія, Іспанія, Швейцарія
Місце дії індемнітету		
<i>Незалежно від місця висловлювань депутата</i>		Австралія, Білорусь, Бельгія, Хорватія, Данія, Греція, Італія, Польща, Португалія, Чехія, Румунія, Словенія, Швейцарія

⁷ Статус члена парламенту: зарубіжний досвід та пропозиції для України — <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/12.pdf>

⁸ Статус члена парламенту: зарубіжний досвід та пропозиції для України — <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/12.pdf>

Лише висловлювань в парламенті та його органах	Німеччина, Австрія, Естонія, Фінляндія, Франція, Норвегія
Виключно в залі засідань парламенту	Таїланд, Малайзія
Обмеження індемнітету	
Забороняється образлива критика глави держави	Австралія, Білорусь, Кіпр, Нова Зеландія, Канада (щодо британської королівської родини)
Забороняється критика органів судової влади і окремих суддів	Австралія, Білорусь, Канада, Нова Зеландія
Забороняється наклеп і образа	Більшість розглянутих держав

Депутатський імунітет

Застосування депутатського імунітету є не таким поширеним у Європі, як правила індемнітету. У деяких країнах імунітет не передбачений (*Нідерланди, Малайзія*).

Парламентський імунітет у більшості країн **не надає депутату абсолютної недоторканості** від усіх видів юридичної відповідальності. У більшості країн імунітетом не можуть скористатись депутати, які вчинили адміністративні або цивільні правопорушення.

Визначення	Імунітет означає, що депутат не може бути притягнений до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований без згоди парламенту ⁹ У більшості країн депутат може скористатися парламентським імунітетом незалежно від того, де саме він вчинив правопорушення. Лише у деяких країнах (<i>Норвегія, Ірландія</i>) імунітет не поширюється на порушення, які були вчинені не на шляху до парламенту, в парламенті і по дорозі з парламенту. Тобто, якщо депутат вчинив порушення, перебуваючи у відпустці, у період між сесіями, він не може скористатися депутатською недоторканістю ¹⁰
-------------------	--

! У деяких країнах депутат, затриманий поліцією на місці вчинення ним злочину, **не може скористатись** імунітетом (*Болгарія, Литва, Молдова, Угорщина, Франція*)

Законодавство	Інститут депутатського імунітету, як правило, закріплений на конституційному рівні (<i>Польща, Фінляндія, Франція, Японія та ін.</i>)
Межі дії імунітету	У різних країнах по-різному визначено межі депутатського імунітету. У ряді країн імунітет виключає лише кримінальне переслідування, в інших — також участь депутата в цивільному процесі. У багатьох країнах зміст імунітету полягає лише у забороні затримання або арешту депутата, в інших — у забороні порушувати щодо депутата кримінальну справу, проводити слідчі дії ¹¹
Дія щодо кола осіб	1. Лише на членів парламенту або членів палати (<i>наприклад, у Німеччині лише члени нижньої палати, Бундестагу, мають імунітет</i>) 2. На службовців парламентських апаратів та органів, які утворюються парламентом (<i>наприклад, омбудсмен в Іспанії</i>) 3. Будь-яких осіб, які беруть участь в парламентських та комітетських розслідуваннях в якості свідків (<i>Австралії, Новій Зеландії</i>)
Дія у часі	У в більшості країн імунітет діє протягом строку повноважень парламенту (<i>більшість розглянутих країн, у тому числі Великобританія, Бельгія, Франція</i>) В окремих випадках строк дії імунітету прив'язаний до тривалості сесій ¹²

⁹ Депутатська недоторканність: зарубіжний досвід і українські проблеми — <http://veche.kiev.ua/journal/4561/>

¹⁰ Статус члена парламенту: зарубіжний досвід та пропозиції для України — <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/12.pdf>

¹¹ Статус члена парламенту: зарубіжний досвід та пропозиції для України — <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/12.pdf>

Процедура зняття	У більшості розглянутих країн умовою обмеження депутатської недоторканості є надання парламентом згоди на притягнення депутата до відповідальності, його арешт або затримання. Згода парламенту на затримання чи арешт депутата не потрібна, якщо його застали на місці скоєння злочину (<i>Литва, Німеччина</i>)
------------------	--

Венеціанська комісія у своїй доповіді зазначила універсальні **критерії застосування імунітету**.¹³ Зокрема, депутатський імунітет:

- має підлягати обмеженням, встановленим законом чи парламентськими процедурами
- повинен мати тимчасовий характер
- може бути скасований після чіткої та об'єктивної процедури
- не застосовується, якщо депутат спійманий на місці злочину
- не відноситься до особливо тяжких злочинів
- не поширюється на незначні або адміністративні правопорушення

Серед визначених Комісією **критеріїв позбавлення парламентаря імунітету** варто виділити:

- коли депутат спійманий на місці злочину
- коли передбачуваний злочин має особливо серйозний характер
- коли запит стосується кримінального діяння, що не є пов'язаним з виконанням депутатом своїх парламентських функцій¹⁴

Таблиця 2. Обсяг парламентського імунітету в різних зарубіжних країнах

Австрія	Члени Національної Ради можуть бути заарештовані тільки за згодою Національної Ради, за винятком затримання депутата на місці скоєння злочину. Згода Національної Ради також необхідна для проведення домашнього обшуку. Депутати можуть переслідуватись без згоди Національної Ради лише у тому випадку, якщо їхні неправомірні дії не мають жодного відношення до політичної діяльності (<i>ст. 57-58 Конституції</i>) ¹⁵
Бельгія	Для арешту депутата або його переслідування в порядку цивільного судочинства необхідно отримати згоду парламенту. Обшук житла члена парламенту здійснюється в присутності спікера парламенту. У період сесії тільки чиновники прокуратури і компетентні органи можуть почати кримінальне переслідування відносно депутата (<i>ст. 58-59 Конституції</i>) ¹⁶
Болгарія	Член Національних зборів не може бути заарештований або підданий кримінальному переслідуванню без згоди парламенту, крім випадку затримання на місці вчинення тяжкого злочину. Якщо парламент у даний момент не має пленарних засідань, то дозвіл на відкриття проти депутата кримінальної справи приймається його главою (<i>ст. 69-70 Конституції</i>) ¹⁷
Естонія	Депутат може бути притягнутий до кримінальної відповідальності тільки за поданням канцлера юстиції та за згодою більшості складу парламенту (<i>ст. 76 Конституції</i>) ¹⁸
	Член Сейму не може бути притягнений до кримінальної відповідальності,

¹² Статус члена парламенту: зарубіжний досвід та пропозиції для України — <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/12.pdf>

¹³ Report on the scope and lifting of parliamentary immunities — <http://bit.ly/2izEn9g>

¹⁴ Деякі аспекти перспективи скасування інституту депутатської недоторканості в Україні — <http://www.niss.gov.ua/articles/1755/>

¹⁵ Bundes-Verfassungsgesetz — <https://www.jusline.at/gesetz/b-vg/paragraf/artikel57>

¹⁶ De Belgische Grondwet — <http://www.webcitation.org/6Hh0VWe9E>

¹⁷ Конституція на Република България — <http://www.parliament.bg/bg/const/>

¹⁸ Конституция Эстонской Республики — http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/const/estonia/estoni-r.htm

Латвія	заарештований, підданий обшуку або іншим обмеженням особистої свободи без згоди Сейму (крім випадків, коли його було затримано на місці вчинення злочину). Без згоди Сейму проти депутата не може бути порушено кримінальне переслідування або накладено адміністративний штраф (ст. 28-31 Конституції) ¹⁹
Литва	Депутат не може бути притягнений до кримінальної відповідальності, заарештований або підданий іншим обмеженням свободи без згоди Сейму (ст. 62 Конституції) ²⁰
Німеччина	Депутат не може бути заарештований, притягнений до кримінальної відповідальності, іншим чином обмежений в свободі без згоди Бундестагу, крім випадку затримання його на місці вчинення злочину або затримання протягом наступного дня після його вчинення (ст.46 Основного Закону) ²¹
Нідерланди	Імунітет відсутній
Польща	Депутат не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності в період дії депутатського мандата. Депутат не може бути затриманий чи заарештований без згоди Сейму, за винятком затримання на місці злочину (ст.105 Конституції) ²²
Хорватія	Депутат не може бути заарештований і проти нього не може бути порушено кримінальну справу без згоди парламенту. Депутат може бути заарештований без згоди парламенту лише в тому випадку, якщо він був затриманий на місці злочину, за який передбачено покарання не менше п'яти років позбавлення волі. Про такий випадок повинен бути повідомлений голова палати (ст. 75 Конституції) ²³

Досвід країн: Сполучене Королівство Великої Британії

➤ Депутатський індемнітет

Індемнітет гарантуються *статтею 9 Білля про права 1689 року*: «Свобода слова і дебатів під час парламентських засідань не може бути оскаржена або піддана обговоренню в судах чи інших місцях поза парламентом».²⁴ Винятком є випадки, коли депутати вживають образливі висловлювання, а також демонструють неповагу до норм і положень палати.²⁵

Індемнітет набирає чинності в день початку дії мандата і забезпечує захист від судового переслідування за публічні висловлювання у парламенті в ході здійснення мандата і після закінчення його терміну. Ця норма стосується виключно парламентської діяльності депутатів, а також офіційних публікацій парламенту і не поширюється на інші публічні висловлювання та публікації, авторами яких є депутати.²⁶

➤ Депутатський імунітет

Гарантія імунітету має набагато обмеженіший характер. Це право, зокрема, закріплено в *Акті парламентських привілеїв (Parliamentary Privilege Act)*. Сьогодні, однак, ця норма має лише формальне значення. Парламентська недоторканність дає депутатам можливість уникнути

¹⁹ Конституція Латвійской Республики — <https://www.cvk.lv/pub/public/29171.html>

²⁰ Конституція Литовской Республики — http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm

²¹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland — <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html>

²² Constitution of The Republic Of Poland — <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=7539>

²³ Ustav Republike Hrvatske — <https://www.usud.hr/hr/ustav-RH>

²⁴ Білля про права 1689 року — <http://maysterni.com/publication.php?id=108319>

²⁵ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

²⁶ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

виклику як свідків до суду, якщо спікер підтверджує, що вони мають бути присутніми на засіданні палати.²⁷

Досвід країн: Республіка Польща

➤ Депутатський індемнітет

Індемнітет встановлюється *Конституцією (стаття 105)* та *Законом «Про виконання мандата депутата та сенатора» (стаття 6)*. Депутат або сенатор не може нести відповідальність за свою діяльність у рамках мандата ні протягом його терміну, ні після його закінчення. За таку діяльність депутат чи сенатор несе відповідальність тільки перед Сеймом або Сенатом.

Види діяльності депутатів включають подачу законопроектів, запитів, виступів або голосування на засіданнях Сейму, Сенату та їх органів, засідання груп комітетів та інші види діяльності, передбачені в межах депутатських повноважень.²⁸

➤ Депутатський імунітет

Відповідно до Конституції, депутат **не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності** в період дії депутатського мандата. Депутат не може бути затриманий чи заарештований **без згоди Сейму, за винятком затримання на місці злочину**, якщо його затримання необхідне для забезпечення належного ходу судочинства (стаття 105).²⁹

Компетентним органом у справі про позбавлення депутатського імунітету виступає парламентський **Комітет у справах регламенту та депутатів**.

Право звернутися до Сейму із поданням про позбавлення депутатського імунітету мають **не лише представники органів державної влади**, зокрема прокурори чи судді, а й **приватні особи**: своїми силами (якщо вони мають належну юридичну кваліфікацію) або через їхніх адвокатів чи повірених.³⁰ Відповідно до Закону «Про виконання мандата депутата і сенатора», про затримання депутата негайно **повідомляється Маршал Сейму**. Цим законом також визначається **порядок позбавлення імунітету**:³¹

- притягнення до відповідальності за згодою Сейму або Сенату може наступити тільки за вчинки, зазначені у поданні
- запит дозволу притягнути депутата чи сенатора до кримінальної відповідальності подається спікеру Сейму або спікеру Сенату, який направляє запит до органу, який має компетенцію розглядати запит на основі положень Сейму або Сенату, інформуючи водночас депутата або сенатора, якого стосується подання, про його зміст
- орган, уповноважений розглядати заяву, інформує депутата чи сенатора, якого вона стосується, про дату висунення вимоги
- на прохання органу, уповноваженого розглядати заявки, суд або відповідний орган, який порушив справу проти депутата чи сенатора, надає йому матеріали справи
- депутат чи сенатор, якого стосується справа, представляє компетентному органу для розгляду подання, пояснення з цього питання в письмовій або усній формі
- після розгляду питання компетентним органом, він ухвалює рішення з пропозицією прийняти або відхилити подання

²⁷ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

²⁸ Ustawa z dnia 9 maja 1996 O wykonywaniu mandatu posła i senatora — <http://www.sejm.gov.pl/prawo/mandat/mandat.htm>

²⁹ Constitution of The Republic Of Poland — <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=7539>

³⁰ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

³¹ Ustawa z dnia 9 maja 1996 O wykonywaniu mandatu posła i senatora — <http://www.sejm.gov.pl/prawo/mandat/mandat.htm>

- Сейм або Сенат дозволяє притягнути депутата чи сенатора до кримінальної відповідальності в резолюції, прийнятій **абсолютною більшістю голосів** від статутного числа депутатів або сенаторів³²

Досвід країн: Французька Республіка

➤ Депутатський індемнітет

У статті 26 Конституції Французької Республіки зазначається, що *«жоден із членів парламенту не підлягає кримінальному переслідуванню, допиту, арешту, затриманню або суду з приводу висловленої думки чи голосування при виконанні своїх обов'язків»*.³³

Індемнітет поширюється **виключно на діяльність, яка стосується виконання парламентських функцій** як з огляду на зміст, так і на місце, тобто на промови і голосування, внесення законопроектів, поправок, звіти або консультації, запити, а також будь-які дії, вчинені під час виконання мандата в парламенті. Разом із тим, індемнітет депутатів у Франції **не поширюється на висловлювання депутатів у ЗМІ**.³⁴

Відповідно до регламенту Національних Зборів **індемнітет також не поширюється на випадки образ, провокації, погрози** щодо інших депутатів, Президента Республіки, прем'єр-міністра, членів уряду і інститутів, передбачених Конституцією.³⁵ За ці порушення **депутат несе адміністративну відповідальність** перед палатою і його може бути покарано стягненням місячного штрафу або відстороненням від обов'язків.³⁶

➤ Депутатський імунітет

Відповідно до *статті 26 Конституції*, депутат **не може бути заарештований за скоєння тяжкого злочину чи інші злочини**, також його не можна піддати будь-яким іншим формам ув'язнення чи запобіжного заходу без дозволу **Бюро Національних Зборів**.³⁷ Такий дозвіл не вимагається у випадку серйозних злочинів або інших тяжких злочинів, коли арешт відбувається на місці злочину. До складу Бюро входять 22 члени: голови палати, 6 заступників, 3 квесторів і 12 секретарів, які обираються на початку каденції законодавчого органу. Склад Бюро (крім голови) оновлюється один раз на рік на першому засіданні чергової сесії. Збори Бюро відбуваються у середньому раз на місяць.³⁸

Запит про дозвіл на арешт або тюремне ув'язнення чи інші запобіжні заходи щодо депутата вноситься генеральним прокурором до відповідного апеляційного суду і передається міністром юстиції **Голові Національних Зборів**. Запит розглядається колегією **Бюро Національних Зборів**, а потім його повним складом. Розгляд не є публічним.³⁹

Анастасія Паршикова,
аналітик Європейського інформаційно-дослідницького центру
aparshykova@radaprogram.org

³² Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

³³ Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur — <http://bit.ly/1ffZ0jE>

³⁴ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

³⁵ Регламент Национального собрания Франции — <http://constitutions.ru/?p=8160>

³⁶ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

³⁷ Le Bureau de l'Assemblée nationale — <http://www2.assemblee-nationale.fr/15/le-bureau-de-l-assemblee-nationale>

³⁸ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>

³⁹ Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність — <http://aspirant.at.ua/Books/immunity2011.pdf>